

بررسی تاثیر مطالبات سررسید گذشته بر سودآوری بانکهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران

علی نجفی مقدم

استادیار گروه حسابداری دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران جنوب، تهران، ایران
AliNajafiMoghadam@gmail.Com

تاریخ دریافت: ۹۵/۰۸/۱۰ تاریخ پذیرش: ۹۵/۱۱/۰۳

چکیده

با توجه به حجم روز افزون مطالبات معوق بانکی در ایران و اینکه حجم بالای این مطالبات به نوعی باعث قفل شدن نقدینگی بانکها و لذا رجوع بانکها به استقراض از بانک مرکزی شده است که این خود منجر به افزایش نرخ بهره بین بانکی (تا سقف ۲۸ درصد) و نیز افزایش نرخ اضافه برداشت بانکها از بانک مرکزی (تا سقف ۳۴ درصد) گردیده لذا در این تحقیق بران شدیم تا اثر این مطالبات را بر عملکرد بانکها بسنجیم بر این منظور با بررسی ۱۱ بانک (ملت، تجارت، صادرات، پست بانک، سینا، اقتصاد نوین، کارآفرین، انصار، پارسبان، پاسارگاد، و مهر اقتصاد) در یک بازه زمانی ۸ ساله (۱۳۸۵ تا ۱۳۹۲) و در یک مدل آماری پنل دیتا به این نتیجه رسیدیم که مطالبات سررسید گذشته رابطه منفی و معنی دار با سودآوری بانک دارد بنابر این کاهش مطالبات سررسید گذشته و به نوعی آسیب شناسی معوقات بانکی می تواند منجر به افزایش کارایی در بانکها شود.

واژه‌های کلیدی: مطالبات معوق، سودآوری، بازدهی دارائیهها.

۱- مقدمه

در سیستم‌های اقتصادی که با گردش وجوه سروکار دارند، گردش صحیح و سریع منابع و مصارف بیانگر سلامتی سیستم و کارایی روش‌های اجرایی آن است. این مطلب به خصوص در بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری از اهمیت زیادی برخوردار می‌باشد؛ زیرا این مؤسسات و شرکت‌ها برای اجرای سیاست‌های پولی در هر کشور می‌توانند بهترین نقش را ایفا نمایند. بدین منظور تأمین و تجهیز منابع مالی، چگونگی مصرف منابع جذب شده و نحوه بازگشت مجدد آن‌ها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. مؤسسات مالی و اعتباری از یک‌طرف نقدینگی سرگردان و سپرده‌های مردمی را به‌عنوان منابع جذب نموده و از طرف دیگر با اتخاذ تدابیر مناسب آن‌ها را به سمت فرصت‌های سرمایه‌گذاری هدایت می‌کنند. مسلماً بروز هرگونه خلل یا مشکل در هر یک از این بخش‌ها موجب به‌وجود آمدن مشکلاتی در فرآیند سیستم خواهد شد. به همین جهت مدیریت صحیح و کارا در این‌گونه مؤسسات در واقع مدیریت بر منابع و مصارف است. وصول تسهیلات اعطایی در مدت زمان تعیین‌شده، مشخص‌کننده اجرای روش‌های صحیح و به-کارگیری منابع در جهت ایجاد تسهیلات لازم به‌منظور گسترش فعالیت‌های اقتصادی و تأمین منابع مالی مورد نیاز بخش‌های مختلف تولیدی، بازرگانی، خدمات و در نهایت، نشان دهنده هدایت منابع بانک به مکان‌های صحیح سرمایه‌گذاری می‌باشد (اکرمی و رهنما اسکی ۱۳۸۸)

یکی از مشکلات اساسی که امروزه بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری با آن مواجه‌اند، مشکل مطالبات معوق و تسهیلات وصول‌نشده آن‌هاست؛ در برخی موارد تسهیلات پرداخت‌شده به‌طور کامل از سوی مشتریان بازپرداخت نشده و همواره قسمتی از تسهیلات به صورت مطالباتی که هنوز به حیطه وصول درنیامده است، در حساب‌ها باقی می‌ماند. این مشکل یکی از مشکلات اساسی سیستم بانکی کشور محسوب می‌شود. به همین جهت جستجوی راهکارهای مقابله با افزایش مطالبات معوق، به یکی از دغدغه‌های اصلی مدیران ارشد بانک تبدیل شده‌است؛ بدین منظور در راستای اهمیت این موضوع، در این گزارش ضمن تعریف و طبقه‌بندی علل و عوامل افزایش مطالبات معوق، اثر آن بر عملکرد بانکها مورد توجه و بررسی قرار می‌گیرد (شعبانی و جلالی، ۱۳۹۰).

۲- مبانی نظری و مروری بر پیشینه پژوهش

بحران مطالبات معوق در نظام بانکی کشور این روزها نه تنها نقل محافل مختلف اقتصادی کشور شده بلکه به دلیل

افزایش گلایه‌ها از نظام بانکی، بانک مرکزی را نیز ترغیب به پیگیری این موضوع و حل آن کرده است. بدون شک اعمال سیاست‌های نامناسب اقتصادی در سال‌های گذشته، فقدان انضباط مالی و شرایط نامطلوب اقتصادی کشور نقش زیادی در ایجاد و افزایش حجم معوقات بانکی ایفا کرده‌اند. تصمیم به کاهش و تثبیت نرخ سود بانکی به صورت دستوری، کاهش سود تسهیلات بانکی، افزایش سقف تسهیلات تکلیفی، هدفمندسازی یارانه‌ها و تحریم‌ها هر یک به نوبه خود در تشدید این پدیده مخرب اقتصادی نقش داشته تا حدی که مسوولان کشور عزم خود را برای وصول مطالبات معوق جزم کرده‌اند. کارشناسان اقتصادی معتقدند: مطالبات معوق در نظام بانکی ایران تقریباً ۴ برابر استانداردهای بین‌المللی است زیرا نسبت معوقات بانکی در ایران به ۱۵,۳ درصد رسیده در حالی که براساس استانداردهای جهانی معوقات بیش از ۵ درصد تسهیلات بانکی به عنوان ریسک پرخاطر محسوب می‌شود (دنیای صنعت، ۱۳۹۳). البته براساس آمارهای بانک مرکزی نیز نسبت مطالبات معوق به کل تسهیلات اعطا شده در سیستم بانکی به حدود ۲۰ درصد نزدیک شده در حالی که این شاخص در سال ۸۴ حدود ۷ درصد برآورد شده بود. براساس آمار بانک مرکزی از کل نقدینگی ۵۸۰ هزار میلیارد ریالی به دلیل افزایش معوقات حدود ۱۴ درصد سپرده‌های بانکی از گردونه کمک به تولید خارج شده که این رقم نسبت به سالهای گذشته رشد دو برابری داشته است. به استناد آمارهای بانک مرکزی درصدی از مطالبات معوق بانک‌ها نزد تعداد محدودی از افراد قرار گرفته و به عبارتی ۲۸,۵ درصد از کل مطالبات شبکه بانکی در اختیار ۷۳ پرونده متعلق به اشخاص حقیقی و حقوقی است. دو عامل بیرونی و درونی در ایجاد این معوقات دخیل بودند که از عوامل بیرونی می‌توان به رکود تورمی، تحریم‌های بین‌المللی، جهش نرخ ارز و از عوامل داخلی می‌توان به عدم اعتبارسنجی دقیق در بانک‌ها و عدم وجود نظم و قاعده مشخصی در برخی بانک‌ها برای پیگیری قضایی مطالبات اشاره کرد.

۲-۱- عوامل ایجاد و افزایش مطالبات معوق بانک

عوامل ایجاد و افزایش مطالبات معوق بانک‌ها را می‌توان در سه دسته اصلی شامل "بانک‌ها"، "بدهکاران" و "عوامل بیرونی" طبقه‌بندی کرد. در این میان، نقایص موجود در عملکرد بانک‌ها در مراحل زمانی "پیش از پرداخت تسهیلات"، "حین پرداخت تسهیلات" و "پس از پرداخت تسهیلات" موجب افزایش مطالبات معوق می‌گردد. از سوی دیگر هم بدهکارانی قرار دارند که یا به عللی توان بازپرداخت تسهیلات را

رفت و برگشت‌های متعدد قرارداد بین اداره حقوقی، مدیریت امور شعب مناطق، شعب و گاهی اجرای ثبت و دفترخانه می‌گردد.

نقص و یا اشتباه در پر کردن و یا خالی ماندن فضای مربوط به مشخصات فردی بدهکاران، نشانی‌ها، مبالغ بدهی، نرخ سود، مشخصات ضامن‌ها، امضا و مهر متعهدها و نمایندگان بانک و جزییات خاص قراردادهایی هم‌چون سلف (مثل محل تحویل کالا و یا مشخصات دقیق کالای پیش خرید شده) همگی از اشتباهات متعددی هستند که در سطوح شعب و مناطق اتفاق می‌افتند و موجب طولانی شدن فرآیند پیگیری اقدامات اجرایی علیه بدهکاران و در نتیجه، انباشت بیش از پیش مطالبات معوق می‌گردند.

۳) فقدان ضامن معتبر

با نگاهی سطحی به بسیاری از قراردادهای لازم‌الاجرا که در ادارات حقوقی بانک‌ها در حال پیگیری است، به مشخصات ضامن‌هایی برخورد خواهد کرد که در هیچ بانکی حسابی ندارند، اموالی از آن‌ها شناسایی نشده و اصولاً برقراری هیچ‌گونه ارتباط تلفنی، حضوری یا مکاتبه‌ای با آن‌ها مقدور نیست، گویی چنین افرادی هیچ‌گاه وجود خارجی نداشته‌اند.

مشکل عمده دیگر در خصوص ضامن‌ها، مربوط به ذینفعان واحد است، جایی که بانک با مجموعه‌ای از اشخاص حقیقی و حقوقی مواجه می‌شود که همگی بدهکار و ضامن یکدیگرند و در صورت تبانی آن‌ها با یکدیگر، تقریباً هیچ‌گاه طلب بانک وصول نخواهد شد.

۴) فقدان وثیقه ارزنده

بانک اعطاکننده تسهیلات موقعی می‌تواند از بازپرداخت تسهیلات اعطایی مطمئن گردد که اموال و وثایقی را در اختیار داشته‌باشد تا در موقع نکول، بتواند با استفاده از آن‌ها، اصل وجوه و بهره یا سودهای متعلقه را از بدهکار مطالبه و وصول نماید. مهم‌ترین نکته در مورد وثایق آن است که اموالی که به وثیقه گذاشته می‌شوند، ارزشمند و دارای ارزش افزوده اقتصادی باشند تا با گذر زمان بی‌ارزش نگردند و به راحتی قابل فروش در بازار باشند. لازم به ذکر است که قدرت وام‌دهی و توان انجام امور بانکی به صورت مستقیم به وجوه در اختیار بانک بستگی دارد و گر نه تملک اموال (هرچند ارزشمند باشند) در نهایت مطلوب نیست.

ندارند و یا علی‌رغم توان مالی، بازپرداخت اقساط را به سود خود نمی‌بینند و درنهایت، عوامل بیرونی هم‌چون بحران‌های داخلی و بین‌المللی، قانون، دولت، دادگاه‌ها، اجرای ثبت، دفاتر اسناد رسمی و ... بر پیچیدگی تعامل دوسویه بین بانک و بدهکار افزوده‌اند.

• بانک‌ها

مشکلات موجود در عملکرد بانک‌ها را می‌توان به سه دوره "پیش از پرداخت تسهیلات"، "حین پرداخت تسهیلات" و "پس از پرداخت تسهیلات" تقسیم‌بندی کرد.

الف) پیش از پرداخت تسهیلات

بسیاری از معضلات بانک‌ها در وصول مطالبات، به زمانی باز می‌گردد که ملاحظات لازم در زمان اعطای تسهیلات رعایت نشده است؛ مواردی که مدنظر قرار ندادن آن‌ها پیش از اعطای تسهیلات، مشکلاتی را در وصول مطالبات ایجاد می‌کند. اهم این موارد عبارت‌اند از:

- ۱) توان مالی متقاضی اخذ تسهیلات جهت تأمین هزینه‌ها
- ۲) تخصص و تجربه و مدیریت قوی
- ۳) مدارک و مجوزهای لازم
- ۴) وثایق و ضمانت‌نامه‌ها
- ۵) توجیه اقتصادی طرح

مهم‌ترین و متداول‌ترین اشتباهات موجود در سیستم بانکی که معمولاً در حین پرداخت تسهیلات رخ می‌دهند، به شرح زیر است:

۱) اشتباه در به کارگیری نوع قرارداد موردنظر

استفاده نا به جا از متن قراردادهایی که به استناد اسناد رهنی تنظیم و منعقد می‌گردند؛ به جای قراردادهای لازم‌الاجرا، یکی از مشکل‌سازترین اشتباهات در این مورد است. در این‌جا مسئولان شعبه که قصد انعقاد قرارداد لازم‌الاجرا را داشته‌اند، بدون توجه به نوع قرارداد، اصطلاحاً "قرارداد" به استناد استفاده می‌کنند، بدون آن‌که وثیقه‌ای را در رهن بانک قرار دهند. این قراردادها که به دلیل نداشتن وثیقه از یک سو و عدم اشاره به ماده ۱۵ اصلاحی قانون عملیات بانکی بدون ربا از سوی دیگر، تابع آیین‌نامه اجرای مفاد اسناد رسمی لازم‌الاجرا نخواهند بود، کارشناسان حقوقی بانک را در وصول مطالبات با مشکلات جدی مواجه می‌کنند.

۲) اشتباه در تنظیم متن قرارداد

از دیگر مشکلاتی که در زمان انعقاد قرارداد بوجود می‌آید، تنظیم ناقص و یا اشتباهی متن قرارداد است، امری که باعث

ب) پس از پرداخت تسهیلات

پس از پرداخت تسهیلات هم مشکلات زیر به وجود می‌آیند:

۱) حجم بالای پرونده‌های مطالبات معوق

یکی از معضلات فعلی بانک‌ها، حجم عظیم پرونده‌های تشکیل شده اجرایی و دعاوی، افزایش روزافزون بدهکاران با مطالبات معوق و عدم بازپرداخت اقساط توسط بدهکاران می‌باشد؛ امری که وقت، هزینه، نیروی انسانی و انرژی بسیاری را از ادارات حقوقی بانک‌ها گرفته و فرصت مطالعات کاربردی، بررسی عمیق پرونده‌ها، یافتن راهکارهای ابتکاری و نوآورانه از دل قانون و از همه مهم‌تر، اقدام به اتخاذ راهکارهایی هم‌چون مذاکره به عنوان مقدمه و پیش‌درآمد اقدامات حقوقی را از آنان خواهد گرفت. امروز در ادارات و دوائر حقوقی بانک‌ها، وقت زیادی برای گفت‌وگو، مذاکره و اقناع بدهکار نسبت به پرداخت بدهی پیش از اقدامات اجرایی وجود ندارد و کارشناس حقوقی مجبور است تمامی وقت و انرژی خود را مصروف اقدامات اجرایی و دعاوی کند، در حالی که تجربه ثابت کرده است که با توجه به مشکلات موجود در نظام قضایی و مراجع اجرایی، مذاکرات جدی و کارشناسانه برخی از کارشناسان حقوقی، از بسیاری از اقدامات اجرایی طولانی مدت مؤثرتر بوده است.

۲) فقدان تمرکز در اطلاعات اعتباری و مطالبات معوق.

فقدان یک بانک اطلاعاتی متمرکز در درون بانک‌ها و از آن مهم‌تر در میان بانک‌ها (اعم از اطلاعات اعتباری و حقوقی) موجب ایجاد فرصت برای سوءاستفاده‌کنندگان و افزایش زمان و هزینه جهت وصول مطالبات شده است و در واقع بانک‌ها در بسیاری از موارد اطلاعی از وجود ذی‌نفعان واحد که اقدام به اخذ تسهیلات از سایر مؤسسات و به اسامی گوناگون کرده‌اند، ندارند، در حالی که وجود یک سیستم نرم‌افزاری متمرکز و ایجاد ارتباط On Line بین مجری اعطای تسهیلات و مجری وصول مطالبات در هر بانک و میان کلیه بانک‌ها، به راحتی به بسیاری از معضلات و ضعف‌های موجود پایان خواهد داد.

۳) عدم توانایی بانک در عمل به تعهدات

گاهی مشاهده می‌شود که بانک به دلیل کمبود نقدینگی قادر به پرداخت تسهیلات در مواعد مقرر و یا به مقادیر معین به متقاضی تسهیلات نیست. این مساله هم معضلات بسیاری را برای مشتری بانک ایجاد کرده و کلیه برنامه‌های وی را با مشکل مواجه می‌سازد و حتی گاهی موجب به هدر رفتن منابع بانک و ناتوانی بدهکار در بهره‌برداری مناسب از تسهیلات اخذ شده و در نتیجه، تعویق در بازپرداخت اقساط خواهد شد. اخیراً تحریم‌های بین‌المللی نیز مزید بر علت شده‌اند و بانک‌ها در

عمل برای اجرای تعهدات ارزی خود در قبال مشتریان با مشکل مواجه شده‌اند.

• بدهکاران

عوامل ایجاد و افزایش مطالبات معوق در رابطه با بدهکاران به شرح زیر است:

الف) عدم بازپرداخت تسهیلات به علت عدم تمکن مالی

بر فرض آن‌که دریافت‌کنندگان تسهیلات، اهلیت و صلاحیت لازم را در زمان اخذ تسهیلات داشته‌اند و اکنون بنابه شرایطی قادر به بازپرداخت اقساط معوق خود نیستند، یکی از دلایل زیر می‌تواند موجب ناتوانی فعلی آنان در بازپرداخت اقساط شده باشد:

۱) عدم مدیریت داخلی

در بسیاری از موارد شخص گیرنده تسهیلات با وجود آن‌که در ابتدای راه دارای صلاحیت و توان لازم جهت انجام تعهدات خود به نظر می‌رسیده، اما سوءمدیریت و ناتوانی در اداره و بهبود شرایط و رقابت با سایر رقبا موجب شده است که توان ادامه مسیر اقتصادی خود را در میانه راه از دست بدهد.

۲) بحران در نظام اقتصادی داخلی و بین‌المللی

در سال‌های اخیر بحران‌های مالی در بازارهای جهانی موجب نوسانات شدید در اقتصاد جهانی و به تبع آن ایجاد مشکلات عمده برای تجار و تولیدکنندگان آسیب‌پذیر و حتی قدرتمند شده است. طبیعتاً کشور ما نیز از آثار این سونامی اقتصادی در امان نمانده و برخی از بزرگترین، خوش‌نام‌ترین و معتبرترین تجار و صنعت‌گران کشورمان دچار بحران‌های عظیم مالی، کمبود نقدینگی و کاهش سودآوری گردیده‌اند که این مسائل بالتبع در بازپرداخت اقساطشان به نظام بانکی نیز مؤثر بوده است.

۳) ناتوانی بانک در حمایت از مشتری

یکی دیگر از علل عدم تمکن مالی بدهکاران در بازپرداخت اقساط ناتوانی بانک در جایگزینی بدهی‌های معوق با تسهیلات جدید و کمک به بدهکار جهت تقویت حساب در گردش و بدین ترتیب ایجاد یک چرخه جدید در کاهش مطالبات معوق بود که پیش‌تر به آن اشاره شد.

ب) عدم بازپرداخت تسهیلات علی‌رغم تمکن مالی

از آن جایی که از نظر عقلی به نظر نمی‌رسد که بدهکاران عمده و میلیاردی بانک‌ها از لحاظ بهره‌هوشی جزء افراد کند ذهن و کم‌هوش جامعه تلقی شوند؛ لذا قطعی است که عدم

ب) قانون تسهیل اعطای تسهیلات بانکی، گرفتن وثیقه خارج از ارزش دارایی و عواید آتی طرح را ممنوع اعلام نموده- است، در حالی که در اعطای تسهیلات بر اساس قانون عملیات بانکی بدون ربا و بنا به طبع و ماهیت بانکداری اسلامی و با توجه به شرایط خاص اقتصاد کشور، بانک لازم است نسبت به ارزیابی تسهیلات گیرنده و طرحی که بر اساس یکی از عقود موضوع قانون بایستی برای اجرای آن تسهیلات پرداخت شود، اقدام نماید و در صورتی که (به ویژه در عقود مشارکتی) طرح از نظر فنی، اقتصادی و مالی دارای توجیهات کارشناسی لازم باشد، مبادرت به اعطای تسهیلات نماید و در مواقع اعطای تسهیلات نیز وثیقه مطمئن و مورد قبول بگیرد.

لذا به نظر می‌رسد که به جای تصویب قوانین الزام‌آوری که مسایل و موارد خاصی را به بانکها تحمیل می‌نمایند و در نتیجه بانکها از جهت استیفای مطالبات دچار مشکل می‌شوند، شایسته است همانند روال سابق و بر اساس آنچه استانداردهای بانکداری اقتضا می‌کند، این امر به طور کامل به بانک عامل محول گردد تا کار در مسیر کارشناسی و اطمینان‌آوری انجام شود. در آن صورت، هر شخصی که قصد دریافت تسهیلات و سپردن وثیقه به بانک را دارد، باید بانک را از کفایت و سهولت بیع وثیقه پیشنهادی و توان مدیریت صحیح اقتصادی خود مطمئن گرداند.

ج) قانون تسهیل اعطای تسهیلات بانکی، با اعمال مقررات ناظر به اسناد تجاری در باب عدم الزام به سپردن خسارت احتمالی در موقع درخواست صدور قرار تأمین خواسته نسبت به قراردادهای بانکی، گامی مهم و اساسی را جهت حفظ منافع بانک در هنگامی که جهت وصول مطالبات ناگزیر از طرح دعوی می‌گردد، برداشته است؛ ولی از طرف دیگر، اصلاحیه ماده ۳۴ قانون ثبت و رویه و روال جدیدی که بر اساس آیین‌نامه جدید اجرایی مفاد اسناد رسمی و لازم‌الاجرا مصوب ۱۳۸۷/۶/۱۹ تنظیم گردیده و استقرار یافته، مشکلات جدیدی را برای بانکها ایجاد نموده است. این مقررات در هنگامی که ملک مورد اجرا به مزایده گذاشته شده و خریداری پیدا نشود، مقرر داشته است که ملک با قیمت کارشناسی و با اخذ کلیه هزینه‌ها به بانک واگذار گردد، قیمتی که گاه ممکن است چندین برابر مطالبات بانک شود و صرف‌نظر از مشکلات و معارضاتی که این املاک دارند، این فرآیند منتهی به بلوکه شدن بخش عظیمی از نقدینگی بانکها گردیده و این مهم توان وام‌دهی بانکها را کاهش می‌دهد.

ایفای تعهدات در حالی که توان اجرای آن وجود دارد، صرفاً به منظور سودجویی و کسب منفعت بیشتر (هرچند از راه‌های نامشروع) انجام می‌شود. در واقع وجود حفره‌های قانونی یا اجرایی موجب می‌شود که بدهکار، پرداخت دیون خود به بانک را در اولویت قرار ندهد. بنابراین در جمع‌بندی بطور خلاصه می‌توان عنوان نمود که در این بخش خلاهای زیر در ایجاد مشکل مطالبات معوق نقش اساسی دارند:

- ۱) نقایص و اشتباهات موجود در متن قراردادهای منعقد؛
- ۲) نامعتبر بودن ضامن‌ها؛
- ۳) کم ارزش بودن وثایق؛
- ۴) حجم بالای کار در دواير حقوقی بانکها و عدم اقدام به‌موقع بر روی پرونده‌ها؛
- ۵) نرخ پایین سود برخی از تسهیلات ارائه شده؛
- ۶) وجود بروکراسی شدید و سنتی در قوه قضاییه، خصوصاً در اجرای ثبت و دادگاه‌ها؛
- ۷) وجود خلاءها و منغذهای متعدد در قوانین، بخش‌نامه‌ها و آیین‌نامه‌ها؛
- ۸) نفوذ روابط و وابستگی‌های اداری، سیاسی و اقتصادی در نظام بانکی و حمایت‌های غیرمستقیم از متخلفان.

• عوامل خارجی

به جز بانک و بدهکاران، ضلع سوم نیز در در مثلث عوامل ایجادکننده مطالبات معوق دخیل است، عاملی که خود شامل مجموعه‌ای از عوامل خارج از اختیار بانک و بدهکار است که مهمترین آن قانون است. از دیگر عواملی که بانکها را در احقاق حقوق خود با مشکل مواجه می‌کند، ضعف موجود در برخی از قوانین و سوء استفاده سودجویان از آنهاست. اگر به قوانین و مقررات موجود نظری بیفکنیم، در می‌یابیم که برخی از مقررات موجود در این زمینه از نوعی ناهمگونی، عدم تجانس و ناپیوستگی رنج می‌برند. در این زمینه می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

الف) قانون عدم الزام سپردن وثیقه ملکی به بانکها مصوب ۱۳۸۰ و بند "د" ماده ۱۰ قانون رفع برخی از موانع تولید و سرمایه‌گذاری صنعتی مصوب ۱۳۸۷ با رویکرد حمایت از تسهیلات گیرندگان که جهت دسترسی سهل و سریع به تسهیلات بانکی، مقرراتی را به بانکها تحمیل کرده‌است، هم- چون سپردن وثیقه خارج از طرح در یکجا و غیر ضروری دانستن توجیه فنی و اقتصادی طرحها برای اعطای تسهیلات در جای دیگر و کافی دانستن کل طرح به عنوان وثیقه برای اعطای تسهیلات.

۳- روش شناسی پژوهش

$$ROA_{it} = \alpha + \beta_1 NPL_{it} + \beta_2 NIE_{it} + \beta_3 LNASSET + u_i$$

$$ROE_{it} = \alpha + \beta_1 NPL_{it} + \beta_2 NIE_{it} + \beta_3 LNASSET + u_i$$

در واقع به عنوان متغیر وابسته یا همان معیار سود آوری از دو متغیر بازدهی دارائیهها (ROA) و بازدهی سهام (ROE) استفاده می شود که بر همین اساس ما دو مدل جهت آزمون فرضیات خواهیم داشت که در بالا بیان گردید اما با توجه به اینکه ما با ۱۱ بانک در ۸ سال طرف هستیم لذا نوع داده های مورد استفاده از نوع پنل دیتا خواهد بود (که دلیل وجود اندیس i و t در مدلها نیز این است) به عبارت دیگر از ادبیات رگرسیونی پنل دیتا جهت اجرای مدلهای بالا استفاده می گردد.

۴- نتایج پژوهش

همانطور که در جدول ۴-۱ مشخص است متغیر لگاریتم دارائیهها (LNASSET) انحراف معیار درخور توجهی دارد و چولگی و کشیدگی آن نیز از سایر متغیرها بیشتر است. همچنین بر اساس آماره جاکوب فرض نرمال بودن توزیع همه متغیرها رد می شود چراکه پروب بدست آمده برای این آماره کوچکتر از ۰,۰۵ بوده لذا فرض اولیه این آزمون که بر نرمال بودن توزیع داده ها دلالت دارد رد می شود. همانطور که بیان شد در این تحقیق دو مدل به صورت پنل دیتا به اجرا در می آید لذا نتایج آزمونهای اف لیمر و هاوسمن برای دو مدل بیان میشود.

انتخاب نمونه در طرحریزی یک تحقیق، از آنجا که نشان دهنده واقعیت های جامعه است و از آن تبعیت می کند، از موضوعات کلیدی مورد بررسی است. انجام هر تحقیق علمی مستلزم صرف هزینه و زمان است، به همین دلیل امکان بررسی کامل جامعه آماری به صورت سرشماری وجود ندارد. لذا محققان از طریق نمونه گیری اطلاعات احتمالی را با استفاده از تحلیل داده های جمع آوری شده پیرامون نمونه به دست می آورند، و در نهایت از طریق تعمیم، این اطلاعات را به جامعه اصلی منتسب می نمایند. حجم نمونه به عنوان یک عامل، بر روی خطای متوسط تأثیر می گذارد، و از همین رو درست بودن آن سبب بالا رفتن گویایی نمونه می شود. افزون بر این، صحت و دقت نمونه گیری موجب کاهش هزینه مشاهدات می گردد (خاکی، ۱۳۸۶، ص ۱۵۸).

همانطور که بیان شد در این تحقیق هدف بررسی رابطه مطالبات سررسید گذشته با سود آوری بانکها در ایران است برای این منظور به عنوان معیاری برای سود آوری بانک ها (یا همان متغیر وابسته) از دو متغیر بازدهی دارائیهها (ROA) و بازدهی سهام (ROE) استفاده می شود که در ادامه نحوه محاسبه آنها بیان می گردد. همچنین متغیرهای توضیحی در مدل آماری مربوطه، بر اساس فرضیات بیان شده به ترتیب مطالبات سررسید گذشته (NPL)، اندازه بانک (LNASSET) و نسبت هزینه های غیر بهره ای به دارائیه های بانک (NIE) است لذا به منظور آزمون فرضیات بیان شده از مدل رگرسیونی زیر استفاده می شود

جدول ۱- توصیف و محاسبه متغیرهای مستقل مورد استفاده در مطالعه قیمت گذاری کمتر از واقع کوتاه مدت

متغیر مستقل	محاسبه
ROA = بازدهی دارائیهها	درآمد خالص تقسیم بر کل دارائیه ها
ROE = بازدهی سهام	سود به ازای هر سهم
NPL = مطالبات سررسید گذشته	نسبت وامهای سررسید گذشته به کل وامهای پرداختی
NIE = معیار کارایی بانک	نسبت هزینه های غیر بهره ای به دارائیه های بانک
LNASSET = اندازه بانک	لگاریتم دارائیههای بانک

جدول ۴-۱- آمار توصیفی متغیرهای رگرسیون اول

آمار توصیفی	LNASSET	NPL	NIE	ROE	ROA
میانگین	20.31183	6.120013	0.555961	3.551681	0.191071
میانه	19.68069	8.125515	0.967400	1.774706	0.105621
ماکزیمم	31.83031	15.71315	1.202300	22.46716	0.768753
مینیمم	18.44920	0.004918	0.004387	-0.872122	-0.015745
انحراف معیار	2.771327	6.074364	0.529187	4.765950	0.216505

ROA	ROE	NIE	NPL	LNASSET	آمار توصیفی
0.745764	1.645203	-0.054689	0.087292	3.583842	چولگی
2.390710	5.992516	1.025090	1.190838	14.35770	کشیدگی
9.193784	70.06101	13.85582	11.70006	638.8212	جارکوب
0.010083	0.000000	0.000980	0.002880	0.000000	پروب

جدول ۴-۲- نتیجه آزمون اف لیمر جهت تعیین مدل پول یا پنل

نتیجه	ارزش احتمال	مدل با متغیر وابسته
مدل باید به شکل پنل باشد نه پول	0.0000	ROA
مدل باید به شکل پنل باشد نه پول	0.0000	ROE

جدول ۴-۳- نتیجه آزمون هاسمن جهت تعیین مدل اثرات ثابت یا تصادفی

نتیجه	ارزش احتمال	مدل با متغیر وابسته
مدل به شکل اثرات تصادفی	1.0000	ROA
مدل به شکل اثرات ثابت	0.0019	ROE

جدول ۴-۴- خلاصه نتایج اجرای مدلها جهت آزمون فرضیه تحقیق

رابطه	پروب	ضریب	متغیر مستقل	متغیر وابسته
مثبت و معنی دار	0.0000	0.567490	NIE	ROA
منفی و معنی دار	0.0000	-0.017343	NPL	
مثبت و معنی دار	0.0000	0.006859	LNASSET	
مثبت و معنی دار	0.0018	12.08511	NIE	ROE
بی معنی	0.0274	-0.579409	NPL	
مثبت و معنی دار	0.0020	3.345291	LNASSET	

۵- نتیجه گیری و بحث

با توجه به فرضیه های داده شده در تحقیق و آزمون آنها در بخش نتایج تحقیق همانطور که ملاحظه می شود متغیرهای مستقل: معیار کارایی بانک (NIE) که از نسبت هزینه های غیر بهره ای به دارائی های بانک محاسبه شده است؛ مطالبات سررسید گذشته (NPL) که از نسبت وامهای سررسید گذشته به کل وامهای پرداختی بدست آمده و نهایتاً متغیر اندازه بانک (LNASSET) که محاسبه لگاریتم دارائیهای بانک می باشد؛ با توجه به ضرایب و پروب بدست آمده در جدول ۴-۴؛ دارای رابطه معناداری با متغیر بازده دارایی (ROA) که به عنوان متغیر اول سنجش سودآوری بانک ها در این تحقیق در نظر گرفته شده است، می باشند. عبارتی وجود رابطه معناداری مثبت برای دو متغیر معیار کارایی بانک و اندازه بانک با بازده دارایی ها بعنوان اولین متغیر سودآوری بانک و رابطه معناداری منفی (معکوس) برای متغیر مطالبات سررسید گذشته با بازده دارایی های بانک ثابت می شود. در خصوص متغیر بازده

حقوق صاحبان سهام (ROE) که به عنوان دومین متغیر برای سنجش سودآوری بانک ها در این تحقیق در نظر گرفته شده است؛ از بین سه متغیر مستقل تعریف شده در بالا؛ متغیر معیار کارایی بانک (NIE) و متغیر اندازه بانک (LNASSET) با توجه به ضریب و پروب محاسبه شده دارای ارتباط مثبت و معنا دار با متغیر بازده حقوق صاحبان سهام هستند، اما همانگونه که از داده های جدول ۴-۴ مشخص است متغیر مطالبات سررسید گذشته (NPL) بخاطر میزان پروب بالای بدست آمده برای آن، رابطه معناداری با متغیر وابسته بازده حقوق صاحبان سهام (دومین متغیر سودآوری بانک ها) ندارد.

با توجه به جمیع محاسبات انجام شده و نتایج بدست آمده از آزمون سه متغیر مستقل معرفی شده بعنوان متغیرهای سنجش مطالبات سررسید شده در بانک ها؛ فرضیه "مطالبات سررسید گذشته رابطه منفی و معنی دار با سودآوری بانک های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران دارد" ثابت می گردد. عبارتی با توجه به نتایج این تحقیق با اطمینان میتوان

گفت افزایش مطالبات سررسید گذشته بر افزایش سودآوری بانک های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران تاثیر گذار و این اثر گذاری بصورت منفی خواهد بود. بنابراین با توجه به نتایج کلی بدست آمده از تحقیق، می توان بیان نمود که: کاهش مطالبات سررسید گذشته و به نوعی آسیب شناسی معوقات بانکی می تواند منجر به افزایش کارایی در بانکها شود. در خصوص مطالبات معوق نیز می توان پیشنهاد کرد که بررسی مشتریان از نظر ریسک نکول و وجود یک بخش تحلیلی قوی در خصوص رتبه بندی مشتریان می تواند در عملکرد بانک موثر باشد.

فهرست منابع

- * اداره کل سازمان وروشهای بانک صادرات ایران، دستورالعمل اجرایی مطالبات معوق معاملات. تهران، انتشارات بانک صادرات ایران، ۱۳۸۱
- * اسکوئی، ابوالفضل. بررسی وارانته راهکارهایی در جهت وصول و جلوگیری از ایجاد مطالبات معوق. تهران: سرپرستی شرق بانک صادرات ایران، 1384
- * Basel Committee on Banking Supervision. "Principles for the Management of Credit Risk", (1999). www.bis.org/publ/pcbs54.htm
- * Basel Committee on Banking Supervision. "Consolidated KYC Risk Management", (2004). www.bis.org/publ/pcbs110.pdf
- * Glantz, Morton. Managing Bank Risk, Academic Press., 2003. 31. Joel, Bessis. Risk Management in Banking. John Wiley and Sons NJ., 2002.
- * Lopez, Jose. A. "Modeling Credit Risk for Comercial Loans", 2001. www.highbeam.com/library/docfreeprint.asp
- * Adriaan M. Bloem&Cornelis, N. Gorter (2001).The Treatment of Nonperforming Loans in Macroeconomic Statistics.IMF Working Paper.
- * Gokhan, Karabulut, Mehmet Huseyin Bilgin (2007). Sources Of Non-Performing Loans In Turkish Banking System. Journal of Business & Economics Research, 5(10).
- * Goldstein, Morris & Turner, Philip, Banking (1996). Crises In Emerging Economies: Origins and Policy Options.
- * GU O Ning-ning (2007).Causes and solutions of non-performing loan in Chinese commercial banks.Chinese Business Review.Jun. 2007, Volume 6, No.6.6(6).
- * Islam, Mohammad Shofiqul, Shil, Nikhil Chandra and Mannan, M. D. Abdul (2005). Non performing loans-it causes, consequences and some learning